

1

DE ONTMOETING MET DE ANDER:
OMGAAN MET DIVERSITEIT

OMGAAN MET DIVERSITEIT

1.1 INLEIDING

1.1.1 STRUCTUUR VAN DE HANDLEIDING

Deze handleiding voor de leerkracht is een didactisch pakket waarin het volgende thema wordt uitgewerkt: 'De ontmoeting met de ander: omgaan met diversiteit'. Dit pakket is ontwikkeld voor de leeftijdsgroep van 12- tot 18-jarigen en biedt de leerkracht of begeleider van een leergroep de kans om op het niveau van de eigen klasgroep dit thema uit te werken.

In deze handleiding kan de leerkracht rond verschillende onderwerpen werken die aansluiten bij het overkoepelende thema 'De ontmoeting met de ander: omgaan met diversiteit'. Aan de hand van impulsen en didactische suggesties is het mogelijk om vanuit verschillende perspectieven dit thema te benaderen. Impulsen zijn elementen die de leerkracht in de klas kan binnenbrengen om het gesprek op gang te brengen. Deze handleiding bevat een diversiteit aan impulsen met verschillende moeilijkheidsgraden. Deze impulsen hebben als doel om bij te dragen tot het leerproces en bestaan in verschillende vormen. Het is niet de bedoeling om alle impulsen te gebruiken. De leerkracht kan de meest passende impulsen selecteren op basis van (de beginsituatie in) zijn leergroep. De didactische suggesties zijn concrete voorstellen om met de impulsen aan de slag te gaan en zijn gericht op levensbeschouwelijke reflectie en communicatie. Dit zorgt ervoor dat de leerkracht op een gevarieerde manier de verschillende impulsen, die aansluiten bij de eigen leergroep, kan benaderen.

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen 'basisleerstof' en 'verdieping'. De basisleerstof komt standaard aan bod in de handleiding voor de leerlingen en neemt één lesuur in beslag. De leerkracht heeft daarnaast zelf de keuze om de kennis van de leerlingen te verdiepen aan de hand van de extra hoofdstukken met bijhorende impulsen en didactische suggesties, die in deze handleiding worden aangereikt.

Achtereenvolgens komen de volgende hoofdstukken aan bod in deze handleiding:

- Ten eerste komt er een algemeen historische schets van Jezus' leefwereld. De context van het Bijbelverhaal is voor de leergroep een belangrijke basis om Mc 7, 24-30 ('De ontmoeting van Jezus met de Syrofenicische vrouw') beter te kunnen begrijpen en interpreteren. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof voor de leerlingen.
- Ten tweede wordt het Bijbelverhaal (Mc 7, 24-30) zelf besproken. Hoe kan dit intrigerende verhaal uit de christelijke traditie begrepen worden? Welke betekenissen kunnen we uit dit verhaal halen, en is dit verhaal nog steeds relevant vandaag de dag? Dit onderdeel laat de leerlingen kennismaken met dit Bijbelverhaal (Mc 7, 24-30) en de achterliggende betekenis ervan. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof voor de leerlingen.
- Het derde hoofdstuk van deze handleiding gaat dieper in op de discussie rond de goddelijke en/of menselijke gedaante van Jezus. Aan de hand van dit hoofdstuk leren de leerlingen meer over het belang van de drie-eenheid in het christendom. Dit is een verdiepend hoofdstuk.
- Het laatste hoofdstuk behandelt de vraag naar polarisering en depolarisering. Deze verdieping gaat na wat de term polarisering (in onze samenleving) betekent en welke houding Jezus aanneemt, een polariserende of depolariserende houding? Dit is een verdiepend hoofdstuk.

Afsluitend bevat deze handleiding een woordenlijst waarbij alle moeilijke begrippen kort en bondig worden verklaard op het niveau van de leerling. Daarna volgt een bibliografie per hoofdstuk van deze didactische bundel.

1.1.2 INHOUD VAN DE HANDLEIDING

Dit didactisch pakket behandelt het thema 'De ontmoeting met de ander: omgaan met diversiteit'. Als vertrekpunt voor deze handleiding werd gekozen om te werken met een Bijbelverhaal uit het Nieuwe Testament: 'De ontmoeting van Jezus met de Syrofenicische vrouw' (Mc 7, 24-30). Dit Bijbelverhaal uit de christelijke traditie reflecteert in beeldtaal over de universele zending van het christendom. Het biedt de kans om samen met de leergroep na te denken over de ontmoeting en de houding ten opzichte van de 'vreemde andere'. Hoe kunnen we omgaan met de bestaande diversiteit in onze samenleving vandaag de dag?

Het vertrekpunt van deze handleiding is een beeldfragment waarin een mogelijke reële situatieschets uit het dagelijks leven van de leerlingen wordt aangebracht. Het beeldfragment is een algemene introductie van het thema 'diversiteit' voor de leergroep, van daaruit kan de leerkracht vertrekken om dit thema vervolgens verder uit te werken met één of meerdere impulsen en didactische suggesties uit deze handleiding.

1.2 DE ONTMOETING VAN JEZUS MET DE SYROFENICISCHE VROUW (MC 7, 24-30): BEELDFRAGMENT

1.2.1 SCENARIO

Het beeldfragment toont een klascontext waarbij twee leerlingen, Ahmed en Pieter-Jan, wegens ziekte de nodige leerstof voor een test gemist hebben. Een andere leerling, Sarah, leent haar notities uit aan Pieter-Jan. Wanneer Ahmed deze notities van Sarah wil lenen, blijkt Sarah deze notities plots kwijt te zijn. Zij heeft deze notities echter niet verloren, maar wil haar notities in feite niet uitlenen aan Ahmed omdat hij een moslim is. Ter verdediging van haar houding verwijst Sarah naar een Bijbelverhaal over Jezus en diens houding ten opzichte van 'de andere'. De klasgenoten gaan op zoek naar het Bijbelverhaal en de betekenis hiervan.

Figuur 1.1
Het beeldfragment

Na het bekijken van het beeldfragment kan de leerkracht aan de slag gaan met één of meerdere impulsen van dit didactisch pakket die aansluiten bij het niveau van de eigen leergroep.

1.2.2 QUIZ: OPLOSSINGEN

In het beeldfragment komen enkele vragen aan bod die focussen op het verloop en de afsluitende boodschap van het verhaal. Aan de hand van deze vragen worden de leerlingen gestimuleerd om te reflecteren over de inhoud en de betekenis van het Bijbelverhaal en de verschillende perspectieven en dimensies ervan. Na het bekijken van het beeldfragment kunnen deze vragen ook klassikaal besproken worden.

Vraag 1a: Wat bedoelt Jezus met 'de kinderen'?

- Het verwijst letterlijk naar 'kinderen'.
- Het verwijst naar de mensen die deel uitmaken van zijn eigen religieuze traditie.

Wanneer Jezus spreekt over 'de kinderen', verwijst hij naar de mensen die deel uitmaken van zijn eigen religieuze traditie.

Vraag 1b: Jezus verwijst naar de 'honden'. Wat betekent dit?

- Met dit woord verwijst hij naar de mensen die geen deel uitmaken van zijn eigen religieuze traditie.
- Hij spreekt over een dier. Mensen moeten eerst eten, voordat ze voedsel aan dieren geven.

Wanneer Jezus spreekt over 'de honden', verwijst hij naar de mensen die geen deel uitmaken van zijn eigen religieuze traditie.

Vraag 1c: Wat denk je dat Jezus bedoelt met dit antwoord: *"Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."*

- Jezus maakt duidelijk dat hij enkel geïnteresseerd is in het helpen van mensen van zijn eigen religieuze traditie.
- Jezus is niet geïnteresseerd in het voeden van dieren. Dieren en de natuur zijn niet belangrijk, mensen wel.

Jezus wil er in de eerste plaats zijn voor het joodse volk. Het brood dat voor 'de kinderen' is bestemd (het joodse volk), moet niet aan 'de honden' (andersgelovigen) gevoerd worden.

Vraag 1d: Hoe eindigt dit verhaal?

- Jezus maakt duidelijk dat hij enkel geïnteresseerd is in het helpen van mensen van zijn eigen religieuze traditie.
- Jezus verandert van mening en opent de harten van alle mensen om liefde te ontvangen.
- Jezus wordt boos omdat hij 'gestoord' wordt door een vreemdeling.

Door de ontmoeting en het gesprek met de vrouw verandert Jezus van mening. Dit is opmerkelijk! In de meeste evangelieverhalen is het Jezus die het perspectief van de andere verandert, maar in dit verhaal is het Jezus zelf die door de andere van mening verandert.

Vraag 2: Als de leerling echt Jezus wil volgen op basis van het verhaal, dan moet ze het volgende doen:

- Ze verandert niet van mening. Ze zal haar islamitische klasgenoot die om hulp vraagt niet helpen.
- Dit verhaal doet haar van mening veranderen. Ze zal haar islamitische klasgenoot helpen.

Net zoals Jezus van mening kan veranderen en de andere toch wil helpen, kan de leerling ook van mening veranderen en de islamitische leerling helpen.

Vraag 3: Hoe kunnen we het Bijbelverhaal over de Syrofenicische vrouw begrijpen?

- Jezus maakt duidelijk dat Gods boodschap alleen voor zijn eigen volk is. Zelfs vandaag de dag moeten we alleen voor ons eigen volk zorgen.
- In de ontmoeting met de vrouw verandert Jezus van mening. Hij maakt duidelijk dat iedereen deel kan uitmaken van het Koninkrijk van God.
- Jezus begrijpt de vrouw, maar kan haar niet helpen. Hij heeft alleen tijd om zijn eigen geloofsgenoten, het Joodse volk, te helpen.

Door de ontmoeting met de Syrofenicische vrouw wil Jezus er niet alleen zijn voor het joodse volk, de kinderen van Israël. Integendeel, de verkondiging van het Rijk van God heeft een universele draagwijdte en geldt dus voor iedereen.

1.3 TIJDREIS: JEZUS IN DE GESCHIEDENIS

*De Bijbel is een eeuwenoud boek, ontstaan in een wereld die heel hard verschilt van de onze. Om een verhaal uit de Bijbel goed te begrijpen, is het belangrijk om kennis te hebben van de wereld van toen. De wereld waarin je leeft, beïnvloedt namelijk altijd jouw denken en doen. Zelfs Jezus vormde hier geen uitzondering op. We kunnen de verhalen over hem nooit begrijpen als we niet weten hoe de wereld eruitzag waarin hij woonde. Het is dus belangrijk om steeds de culturele context van een verhaal voor ogen te houden. **De context telt!***

1.3.1 JEZUS' OMGEVING: WAAR LEEFDE HIJ?

Jezus werd ongeveer rond het jaar zes voor onze jaartelling geboren in Bethlehem, ten tijde van koning Herodes, en groeide op in **Nazareth**. Dit was toen een klein dorpje in **Galilea**. Galilea was een joodse regio in het toenmalige **Palestina** (regio in het Midden-Oosten).

In het verhaal van 'Jezus en de Syrofenicische vrouw' lezen we dat Jezus verbleef in de buurt van de stad **Tyrus**. Tyrus was toen een havenstadje aan de kust van de Middellandse Zee. De stad lag buiten de grenzen van het toenmalige Palestina. Het was een van de belangrijkste steden van de kleine kuststaat **Fenicië**.

Figuur 1.2
Jezus' omgeving

Figuur 1.3
Judea in de eerste eeuw

Het godsdienstige leven in Tyrus werd vooral gekenmerkt door het polytheïsme. Met de term 'polytheïst' verwijst men naar iemand die niet gelooft in één, maar in meerdere goden. De term 'polytheïsme' verwijst dus naar een godsdienst met meerdere goden. Ten tijde van Jezus was dit onaanvaardbaar voor de joden. Daarom noemden zij Tyrus 'het land van de heidenen'. Mensen die niet geloofden in de God van de joden, beschouwden zij als onrein. Joden zijn geen polytheïsten, maar monotheïsten want zij geloven in één god (en dat is Jahweh). De term 'monotheïsme' verwijst dus naar een godsdienst met één god.

1.3.2 DE SAMENLEVING VAN GALILEA

De wereld waarin Jezus leefde, was heel anders dan de wereld van de 21ste eeuw. Jezus werd ongeveer rond het jaar zes voor onze jaartelling geboren. In die tijd was de samenleving niet mondiaal, maar sterk geconcentreerd op het platteland, lokale steden en kleine dorpjes. Dit was ook het geval in Galilea, het gebied waar Jezus woonde. Slechts een klein deel van de bevolking was rijk en slavernij was alomtegenwoordig. De elektriciteit was nog niet uitgevonden, ook van internet of van sociale media was nog lang geen sprake. Industrie bestond niet, de bevolking leefde vooral van landbouw en visvangst, handwerk en handel. In de meeste dorpen verdienden de mannen de kost als timmerman, smid, pottenbakker, mandenmaker, enzovoort. In ruil voor hun diensten, kregen zij bijvoorbeeld graan, olie, groenten, of ander voedsel. Ook Jezus kende dit leven. Hij groeide op in het platteland van Galilea. Als timmerman voerde Jozef, de vader van Jezus, een van de meest gerespecteerde beroepen uit in Nazareth.

In Galilea vormde het gezin het centrum van het sociale leven. Gendergelijkheid bestond niet. De man fungeerde steeds als gezinshoofd en de vrouw was het bezit van haar man of vader. In het huwelijk had de vrouw dus lang niet dezelfde rechten als haar echtgenoot. Ook in het openbare leven werd er geen enkele rol toegekend aan vrouwen, ze hadden in de samenleving eigenlijk maar weinig te zeggen. De wereld waarin Jezus opgroeide, was met andere woorden een **'patriarchale samenleving'**. Dit wilt zeggen dat mannen als superieur werden bestempeld, en vrouwen als inferieur of ondergeschikt.

1.3.3 HET GODSDIENSTIG LEVEN IN GALILEA

Gedurende verschillende eeuwen kwamen er allerhande volkeren aan de macht in Galilea. Al deze heersers drukten hun stempel op het leven in Galilea. De bevolking van Galilea kende verschillende religieuze en maatschappelijke groeperingen die elk hun eigen ideeën hadden over godsdienst en de wereld rondom hen. Ondanks deze verschillen, beïnvloedden de vele groeperingen elkaars religieuze en/of culturele ideeën. Er was met andere woorden een uitwisseling van gewoonten. Desondanks was de meerderheid van de bevolking in heel Palestina (en dus ook Galilea) joods. Toch waren er ook veel mensen niet-joods.

Zij geloofden dus niet in de joodse God, maar vereerden soms verschillende goden (polytheïsme). Omdat zij niet geloofden in de God van de joodse traditie, noemde de joodse bevolking hen 'heidenen'. Hun geloof week af van de joodse traditie, en daarom werden zij over het algemeen door joden gemeden.

Om de Bijbel en het leven van Jezus beter te begrijpen, is het belangrijk om te weten dat Jezus opgroeide, leefde en predikte in deze joodse context. Het religieuze leven was van groot belang in Palestina, en dus ook in Galilea. Jezus en zijn omgeving werden sterk beïnvloed door de Joodse Schrift en traditie. **Jezus was dus zelf ook joods.** Elke gebeurtenis, van de wieg tot in het graf, stond in het teken van de joodse traditie. De tempel in Jeruzalem vormde toen het hart van het jodendom: alle vrome joden kwamen er bidden en offeren, ook Jezus kwam hier regelmatig. Jeruzalem was de hoofdstad/ het centrum van Palestina.

Figuur 1.4
Voetstappen
Beeld: © Christopher
Sardegna | Unsplash

1.3.4 DIDACTISCHE SUGGESTIES

Basis

Laat de leerlingen de tekst over de samenleving van Jezus individueel of in tweetallen lezen. Geef hen de opdracht de ontbrekende woorden in de tekst aan te geven. Vervolgens laat u de tekst klassikaal voorlezen door een aantal leerlingen. Daarna krijgen de leerlingen de tijd om de onderstaande vragen in tweetallen op te lossen en te bespreken met elkaar.

OPDRACHT. Verbind de juiste plaats met de juiste gebeurtenis uit Jezus zijn leven.

GEBEURTENIS	PLAATS
1. Jezus is geboren in ...	A. Bethlehem
2. Jezus groeide op in ...	B. Nazareth
3. Galilea is een streek in ...	C. Palestina

OPDRACHT. Lees de tekst over de samenleving van Galilea en vul de ontbrekende woorden aan.

Jezus – godsdienst – joods – monotheïsme – polytheïsme

In Galilea leefden verschillende groeperingen. Al deze groeperingen hadden hun eigen ideeën over godsdienst en de wereld rondom hen. Toch was de meerderheid van de bevolking in heel Palestina (en dus ook Galilea) **Joods**. Maar er waren ook veel mensen die niet joods waren. Deze mensen vereerden soms verschillende goden en waren dus 'polytheïsten'. De term '**polytheïsme**' verwijst naar een godsdienst met meerdere goden. Joden zijn geen polytheïsten, maar monotheïsten want zij geloven in één God (en dat is Jahweh). De term '**monotheïsme**' verwijst dus naar een godsdienst met maar één god.

Om de Bijbel en het leven van Jezus beter te begrijpen, is het belangrijk om te weten dat Jezus opgroeide, leefde en predikte in deze joodse context. **Godsdienst** was heel belangrijk in Palestina, en dus ook in Galilea. **Jezus** en zijn omgeving werden sterk beïnvloed door de Joodse Schrift en traditie. Jezus was dus zelf ook joods. Elke gebeurtenis, van de wieg tot het graf, werd gedomineerd door de Joodse traditie.

De leerlingen beantwoorden de volgende vragen:

1. Wat is het verschil tussen monotheïsme en polytheïsme?
2. Juist of fout: alle inwoners van Galilea waren joden.

VERDIEPING

De volgende verdiepende vragen kunnen gesteld worden aan de leerlingen:

- Als jij in Jezus zijn tijd had geleefd en je zou hem zijn tegengekomen, wat zou je hem dan vragen?
- Wat zou je nog meer willen weten over Jezus' tijd en omgeving?
- Ten tijde van Jezus was de vrouw ondergeschikt aan haar man. Ze speelde geen rol in de samenleving. Hoe zou jij hierop gereageerd hebben als je in deze tijd had geleefd?
- Als jij zou leven ten tijde van Jezus, wat zou jij daar dan willen zien en doen?

1.4 INTERPRETATIE VAN HET BIJBELVERHAAL

1.4.1 'JESUS EN DE SYROFENISCHE VROUW'

[24] Jezus ging naar het gebied van Tyrus. Hij nam zijn intrek in een huis en wilde niet dat iemand het te weten kwam, maar Hij kon niet onopgemerkt blijven.

[25] Maar meteen toen een vrouw, van wie het dochttertje in de macht was van een onreine geest, van Hem hoorde, ging ze naar Hem toe en wierp zich voor zijn voeten.

[26] De vrouw was een Griekse, afkomstig uit Syro-Fenicië. Ze vroeg Hem de demon uit haar dochter te drijven.

[27] Hij zei tegen haar: *"Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."*

[28] Ze had hierop een weerwoord: *"Heer, ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes."*

[29] Hij zei tegen haar: *"Omdat u dit zegt: ga maar terug, de demon is al uit uw dochter weg."*

[30] Ze ging naar huis, waar ze haar kind in bed vond, terwijl de demon verdwenen was.

1.4.2 SITUERING IN DE BIJBEL

Mc 7, 24-30 toont het verhaal van de ontmoeting tussen Jezus en de Syrofenicische vrouw. Dit verhaal kadert in een bredere context, waarbij Jezus en zijn volgelingen zich terugtrekken uit Galilea. Ze vertrekken naar het gebied van Tyrus en Sidon, wat voor Jezus het buitenland is. Uit het verhaal blijkt dat de vrouw Grieks is en een Syrofenicische afkomst heeft. Zij was dus niet joods. De naam 'Syrofenicisch' is een combinatie van 'Syrisch' en 'Fenicisch', en is waarschijnlijk afkomstig van het gegeven dat Fenicië toen deel uitmaakte van de Romeinse provincie Syrië. Voor Jezus en zijn volgelingen was zij dus **een vreemde, een 'heidense'**. Wanneer deze vrouw van Jezus hoort en naar hem toekomt, vraagt ze om zijn hulp. Haar dochter is bezeten van een onreine geest, en ze hoopt dat Jezus haar verlossing en bevrijding kan schenken.

Net voor deze ontmoeting tussen Jezus en de Syrofenicische vrouw, vond er een gesprek plaats in het Marcusevangelie tussen Jezus en enkele farizeeën over reinheid. In de joodse samenleving bestonden **'reinheidswetten'** om een scheiding te maken tussen wat joods en rein was, en wat niet-joods en dus onrein was. De farizeeën uitten kritiek op Jezus omdat ze zijn leerlingen brood hadden zien eten met ongewassen handen. Dit was toen onrein. Ze daagden Jezus uit en vroegen hem waarom zijn leerlingen zich niet aan de traditie hielden, en brood met onreine handen hadden gegeten. Jezus verweet de farizeeën op zijn beurt dat zij enkel de letter van de wet volgden, en niet luisterden naar de geest. Wat zij als 'ware leer' voorstelden, zag Jezus als slechts voorschriften van mensen (Mc 7, 7). En Jezus gaat verder: **"Niets kan de mens bezoedelen wat van buitenaf in hem komt. Maar wat uit de mens komt, dat bezoedelt de mens"** (Mc 7, 15). In deze passage lijkt Marcus aan te tonen dat Jezus zich afkeerde van de joodse reinheidsvoorschriften. Jezus overschreed telkens de grens van de geldende interpretaties van zijn tijdsgenoten, de grens tussen wat beschouwd werd als rein en onrein.

Jezus wilde echter niet ingaan tegen deze reinheidswetten, maar stelde wel de manier waarop de Farizeeën deze interpreteerden in vraag. Voor Jezus ging het veeleer om een verinnerlijking van deze 'reinheidswetten'. Deze 'wetten' moesten namelijk alleen worden toegepast op het hart, alleen datgene wat uit het hart van de mens komt, kan de mens immers onrein maken: kwade gedachten, ontucht, diefstal, moord...

De uitbreiding van het christendom naar niet-joden, was dit onrein?

Deze vraag was een belangrijke discussie ten tijde dat Marcus zijn evangelie schreef. In deze context moet de ontmoeting tussen Jezus en de Syrofenicische vrouw, een heiden, gelezen worden.

Figuur 1.5
Heilige Bijbel
Beeld: © Priscilla Du
Preez | Unsplash

1.4.3 TEKSTANALYSE **Enkele klemtonen van de auteur/tekst**

Tyrus

De evangelist Marcus beklemtoont dat Jezus en zijn volgelingen naar het gebied van Tyrus trekken. Het verhaal speelt zich dus niet af in Jezus' eigen land. Hij is niet omringd door zijn eigen geloofsgenoten, met name het joodse volk.

Reeds ten tijde van Jezus vluchtten verscheidene joodse gelovigen weg uit Palestina, door militaire en politieke moeilijkheden. Niet in eigen land leven, was dus een situatie die herkenbaar was voor het joodse volk in de eerste eeuw na Christus. Joden die zich vestigden in nieuwe gebieden bleven zich vaak sterk onderscheiden van de plaatselijke bevolking. Deze plaatselijke bevolking werd door joden als onrein of heidens beschouwd.

In Marcus 7, 24-30 lezen we dat Jezus niet gestoord wilde worden. Hier ligt de klemtoon op. Toch bleef Jezus' aanwezigheid in Tyrus niet onopgemerkt. Zijn bekendheid reikte op dit punt al tot buiten de landsgrenzen van Galilea. Bij dit verhaal kunnen we ons de vraag stellen waarom Jezus zich wilde terugtrekken. Waarom wilde hij bijvoorbeeld niet gestoord worden? Had hij rust nodig omwille van zijn bekendheid, of omwille van de voorgaande discussie met de Farizeeën?

Onreinheid

De Syrofenicische vrouw vraagt Jezus om hulp voor haar dochter die bezeten was door een onreine geest/demon. Op die manier komt het thema 'onreinheid' drie keer aan bod in dit verhaal. Ten eerste is er de vermelding van de streek Tyrus. Zo wordt het duidelijk dat Jezus zich in buitenlands gebied bevindt. Ten tweede is de dochter bezeten door een onreine geest. Ten derde beklemtoont Marcus dat het gaat om een Syrofenicische vrouw van Griekse afkomst, voor Jezus en zijn volgelingen dus een buitenlandse vrouw.

Demon/geest

In de evangeliën, maar ook bij zowat elke andere religie van het Midden-Oosten, sprak men vaak over 'demonen' of 'onreine geesten'. Men veronderstelde het bestaan van demonen die mensen konden treffen met ziektes en bezetenheid. De medische kennis waarover we vandaag de dag beschikken, toont de enorme kloof met de toenmalige wereld. Vandaag spreekt men niet meer over demonen of onreine geesten, maar over tumoren, virussen en bacteriën.

Ook psychische problemen werden in de toenmalige cultuur toegeschreven aan negatieve krachten of kwade geesten.

Interpretatie van het Bijbelverhaal

De Syrofenicische vrouw vraagt Jezus om de onreine geest uit het lichaam van haar dochter te verdrijven. Jezus' reactie is opvallend, zijn antwoord klinkt nogal vreemd en afwijzend: *"Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven"* (Mc 7, 27). Wat wil Jezus hiermee zeggen?

Jezus maakt gebruik van beeldspraak of metaforen in zijn antwoord. Hij duidt de vrouw aan als **'hond'**, hij beledigt haar sterk op deze manier. Met deze verwijzing naar 'de hondjes' lijkt Jezus te benadrukken dat iedereen die niet tot het joodse volk behoort, bestempeld wordt als een heiden. Dit verklaart waarom Jezus aanvankelijk afwijzend stond ten opzichte van deze vrouw en haar vraag om hulp.

Daarnaast verwijst Jezus in zijn antwoord naar **'het brood'**, wat symbool staat voor het bevrijdende optreden van Jezus, de kracht die Jezus aan zijn volgelingen geeft. Jezus geeft aan dat dit brood in de eerste plaats bedoeld was voor het joodse volk. Eerst brood geven aan de kinderen van Israël, want wat als er te weinig is? Er kan toch niet gedeeld worden met andersgelovigen? Jezus' verkondiging van het evangelie en de bevrijding die hij wil schenken was dus aanvankelijk gericht op het joodse volk, en pas daarna voor andersgelovigen. Jezus gaf aan dat hij alleen gezonden is voor 'de verloren schapen' van Israël. Hij wijst dus niet de vrouw volledig af, maar hij werpt een obstakel op. Eerst moeten 'de kinderen' voldoende eten krijgen. Het brood dat voor de kinderen is bestemd (het joodse volk), moet niet aan de honden (de heidenen) gevoerd worden. De kinderen moeten eerst en vooral voldoende gelegenheid hebben om te eten, in plaats van het meteen aan de honden te geven.

De vrouw begrijpt meteen wat Jezus wilt zeggen. Ze geeft echter niet op en confronteert Jezus met het volgende antwoord: *"Heer, ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes"* (Mc 7, 28). De vrouw wijst Jezus erop dat er ook nu al iets voor de honden onder tafel valt. Ze bedoelt het volgende: ondanks de scheiding tussen het joodse volk en de heidenen, is er genoeg 'brood' voor iedereen. Het bevrijdende optreden van Jezus is met andere woorden niet alleen mogelijk voor het joodse volk. Jezus brengt de redding, en die redding is niet alleen bedoeld voor 'de kinderen van Israël'. De vrouw uit op deze manier kritiek op het aanvankelijk kortzichtige perspectief van Jezus.

Het tegenantwoord van de vrouw blijkt te werken. Jezus antwoordt immers het volgende: "**Omdat u dit zegt: ga maar terug, de demon is al uit uw dochter weg**" (Mc 7, 29). Het sterke geloof van de vrouw maakt een grote indruk op Jezus. Hij is het met haar eens, ook al zijn de vrouw en haar dochter van heidense afkomst, de genezing gaat niet ten koste van de kinderen voor wie Jezus gekomen is. De dochter van de vrouw wordt bevrijd van de onreine geest dankzij de kracht van Jezus. Door de ontmoeting en het gesprek met de vrouw verandert Jezus dus zijn mening. Hij begrijpt vanaf dan dat zijn verkondiging van God niet alleen geldt voor het joodse volk, de kinderen van Israël. Integendeel, de verkondiging van het Rijk van God heeft een universele draagwijdte en geldt dus voor iedereen. De dialoog met de vreemde brengt Jezus zelf dicht bij zijn eigen identiteit: het koninkrijk van God is niet alleen voor één gesloten groep, maar voor iedereen.

Het is belangrijk om dit verhaal te kaderen in de toenmalige context. Het evangelie van Marcus werd neergeschreven in een periode waarin de meeste christenen in feite joden waren, die vonden dat Jezus' boodschap alleen voor joden was bestemd. Echter, in de loop der jaren voelden ook andere volkeren, heidenen, zich aangesproken tot het geloof in Jezus' boodschap. Dit zorgde voor een discussie onder de eerste christenen, was de boodschap van Jezus ook voor heidenen bedoeld? In deze context kunnen we dit verhaal plaatsen. Marcus maakt duidelijk dat ook heidenen bij het koninkrijk van God horen.

Relevantie vandaag de dag?

In Marcus 7, 24-30 lezen we dat Jezus zich had teruggetrokken en niet wilde gestoord worden. Toch wordt zijn rust verstoord door een vreemde vrouw. Aanvankelijk staat Jezus afwijzend ten opzichte van deze vrouw. Hij dacht immers dat zijn opdracht en zending beperkt is tot zijn volk: het joodse volk. Maar het tegenantwoord van de vrouw doet hem nadenken. Hij verandert zijn mening door de ontmoeting met deze vrouw. Als Jezus zijn mening kon herzien, kunnen wij dat vandaag dan ook?

Opvallend aan dit verhaal is het feit dat Jezus op een erg menselijke manier wordt voorgesteld door Marcus. Jezus trekt zich terug om te herbronnen, een gevoel dat wij vandaag ook soms kunnen ervaren. Jezus' houding is niet principieel. Hij is voor rede vatbaar en laat zich raken door de vrouw, door de nood van de andere waarvoor hij bereid is om zijn eigen houding te veranderen. De scheiding tussen rein en onrein wordt doorbroken met dit verhaal: op sociaal vlak (door een vrouw), op geografisch vlak (de vrouw is een vreemdelinge) en op religieus vlak (de vrouw is een heiden).

Verder is het ook opmerkelijk dat het Jezus is die van mening verandert. In de meeste evangeliëverhalen is het Jezus die het perspectief van zijn leerlingen verandert. Maar in dit verhaal zorgt de ontmoeting met de vrouw voor een nieuwe kijk voor Jezus zelf. Misschien wil dit verhaal duiden dat het koninkrijk van God inhoudt dat iedereen van gedachte, visie en perspectief kan veranderen? Het verhaal toont ons dat het koninkrijk van God een wereld is waarin mensen niet opgeven, mensen blijven zich tot het uiterste inzetten omdat ze gedreven zijn door de liefde voor hun medemensen (zoals de vrouw vecht voor haar dochter). Dat mensen hun grenzen durven verleggen en dat men wil luisteren naar de vraag van mensen in nood.

Figuur 1.6
Heilige Bijbel
Beeld: © Priscilla Du
Preez | Unsplash

1.4.4 DIDACTISCHE SUGGESTIES

Marcus 7, 24-30

De leerlingen lezen de evangelietekst Marcus 7, 24-30. Onderstaande vragen kunnen in de klas besproken worden:

- Begrijp je wat Jezus bedoelt met dit antwoord: *"Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven"* (Mt 7, 27)? Wat denk je van zijn reactie? Had je dit antwoord verwacht? Welk beeld van Jezus krijgen we hier?
- Hoe reageert de vrouw? Wat bedoelt de vrouw wanneer ze zegt dat *"ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes."* (Mc 7, 28)?
- Welke houding neemt Jezus aan na het tegenantwoord van de vrouw? Wil hij 'andersgelovigen' in nood niet helpen? Hoe kan dit als een verhaal van depolarisering worden gezien?

1.5 JEZUS ALS MENS VERSUS DE GODDELIJKE JEZUS

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen 'basisleerstof' en 'verdieping'. Dit hoofdstuk kan door de leerkracht gebruikt worden als verdieping en maakt geen onderdeel uit van het standaardpakket voor de leerlingen.

1.5.1 WAS JEZUS MENS, GOD, OF ALLEBEI?

In de Bijbel wordt Jezus ook wel eens 'de Zoon van God' genoemd. Wat betekent dat eigenlijk, 'Zoon van God'? Was Jezus een mens, was hij God, of was hij allebei? En hoe kan dat allemaal?

Dit zijn niet alleen vragen die wij ons vandaag stellen. Dit zijn vragen waarmee christenen al sinds het ontstaan van het christendom (in de eerste eeuw na christus) mee worstelen. In de vierde eeuw deed de Romeinse keizer Constantijn een belangrijke poging om de discussies rond deze kwestie te beëindigen. Hij riep in 325 namelijk een concilie samen: het concilie van Nicea. Een concilie is een soort van vergadering van de leiders van het christendom. Op het concilie van Nicea beslisten de christelijke leiders dat Jezus één persoon was in twee naturen: een goddelijke en een menselijke. Jezus hoort met andere woorden bij God zelf. Jezus is niet ondergeschikt aan God (de Vader), maar hij is één met God. Hij is dus gelijk aan God. Als er in de Bijbel gesproken wordt over Jezus, dan heeft dit altijd met God te maken. Andersom geldt dit ook; als er gesproken wordt over God, dan heeft dit ook altijd met Jezus te maken. Het geloof in Jezus en in God zijn dus nauw aan elkaar verwant.

Volgens de officiële leer van de Katholieke Kerk is Jezus dus zowel god als mens. Toch discussiëren christenen ook vandaag nog verder over deze kwestie. Voor veel gelovigen is dit ook een persoonlijke kwestie. Zo zijn er bijvoorbeeld christenen die stevast de goddelijkheid van Jezus benadrukken. Anderen leggen de klemtoon daarentegen op de menselijkheid van Jezus. Ten derde zijn er ook christenen die een godsbeeld hebben waarin de goddelijkheid en menselijkheid van Jezus niet tegenover elkaar staan. Voor hen is Jezus dus zowel God, als mens.

1.5.2 WAT BETEKEN 'ZOON ZIJN VAN GOD'? TRINITEIT

Christenen zien God als een **Drie-eenheid**: Vader, Zoon en Heilige Geest. Drie en toch één. Maar wat betekent de term 'Drie-eenheid'? Drie-eenheid, Triniteit, of Drievuldigheid, zijn belangrijke termen die verwijzen naar drie personen in één God. Christenen geloven dat God zo groot en zo veel is, dat Hij op drie verschillende wijzen God is:

1. **God:** Hij is diegene die door christenen wordt gezien als de (almachtige) Vader, de Schepper van hemel en aarde.
2. **Jezus christus:** dit is een tweede manier om over God te spreken en om in Hem te geloven. God had de mensen zo lief, dat Hij zo dicht mogelijk bij de hen wilde komen, en dit in de gedaante van Jezus.
3. **De Heilige Geest:** dit is een derde manier om naar God te verwijzen. De Heilige Geest inspireert mensen zodat de boodschap van Jezus kan blijven voortleven tot op de dag van vandaag.

Samenvattend: geloven christenen dan in drie goden? Neen. Het christendom is een **monotheïstische godsdienst**. Christenen geloven in één God die zich openbaart in drie verschillende gedaanten. Deze gedaanten zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Christenen bidden dus niet tot drie verschillende goden, maar tot één God. Dit is de Drie-eenheid, Drievuldigheid, of Triniteit. Door het maken van het kruisteken bij het begin en het einde van een gebed, verwijzen christenen naar deze Drievuldigheid van God. Daarbij zeggen ze: *"In de naam van de Vader, en de Zoon, en de Heilige Geest, Amen"*. Op deze manier drukken zij hun geloof in de Triniteit uit.

Figuur 1.7
Kruis
Beeld: © Federico Tasin |
Unsplash

1.5.3 JEZUS EN DE SYROFENICISCHE VROUW

Jezus heeft een unieke relatie met God, en hij heeft ook een menselijke kant. Hij is uniek, maar kende net als iedereen beproevingen en moeilijkheden doorheen zijn leven. Het verhaal van Jezus en de Syrofenicische vrouw toont ons een menselijke Jezus, een Jezus die fouten kan maken en in staat is om zijn mening te veranderen.

Jezus voelde ook de noodzaak om zich terug te trekken en te herbronnen, net zoals wij vandaag de dag dit gevoel ook soms kunnen ervaren. Ondanks het antwoord van Jezus waarbij hij lijkt vast te houden aan een cultureel-religieuze grens, is hij wel voor rede vatbaar. Zijn houding is niet principieel. Hij laat zich raken door de nood van anderen en is bereid om zijn eigen houding te veranderen. De scheiding tussen rein en onrein wordt doorbroken met dit verhaal: op sociaal vlak (door een vrouw), op geografisch vlak (de vrouw is een vreemdelinge) en op religieus vlak (de vrouw is een heiden).

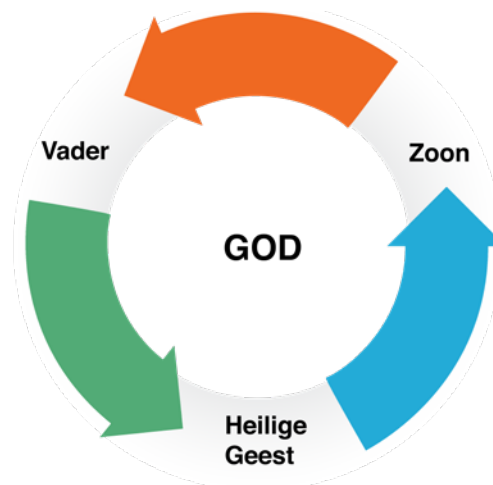

Figuur 1.8
Kruis
Beeld: © Aaron Burden |
Unsplash

1.5.4 DIDACTISCHE SUGGESTIES

Bespreek met de leerlingen de betekenis van de Triniteit aan de hand van het onderstaande schema. De volgende vragen kunnen hierbij aan bod komen:

- Als God één is, hoe verhouden Vader, Zoon en Geest zich dan ten opzichte van elkaar?
- Geloven christenen in drie goden?
- Stelling: "Als het christendom in de Triniteit gelooft, dan is het geen monotheïstische godsdienst." Klopt deze stelling volgens de leerlingen? Waarom wel/niet?
 - o De term 'monotheïsme' is in het eerste onderdeel van deze module aan bod gekomen en uitgelegd aan de leerlingen. Bij wijze van herhaling kan gevraagd worden aan de leerlingen of zij de betekenis van deze term in eigen woorden kunnen uitleggen (aan elkaar).

Figuur 1.9
Voorstelling van de
triniteit

De leerlingen reflecteren over hun eigen visie op Triniteit aan de hand van de volgende vragen:

- Is het belangrijk om vandaag te weten wat het Triniteitsgeloof betekent? Waarom wel/niet?
- Welke symbolen kom je vandaag nog tegen in onze hedendaagse cultuur?

De leerlingen lezen het verhaal van Jezus en de Syrofenicische vrouw (Marcus 7, 24-30). Ze beantwoorden vervolgens de onderstaande vragen:

- Toont dit verhaal ons de goddelijke of de menselijke kant van Jezus?
- Voel jij soms de noodzaak om jezelf terug te trekken?
- Durf jij soms jouw mening te veranderen?

1.6 POLARISATIE

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen 'basisleerstof' en 'verdieping'. Dit hoofdstuk kan door de leerkracht gebruikt worden als verdieping en maakt geen onderdeel uit van het standaardpakket voor de leerlingen.

1.6.1 JEZUS (DE) POLARISEERT?

Mensen hebben over vele onderwerpen een verschillende mening. Een meningsverschil is eigen aan communicatie en is op zich niet problematisch. Ook in onze samenleving zijn er onderwerpen waarover (groepen van) mensen van mening verschillen. Het wordt pas moeilijk wanneer deze verschillende meningen en visies tot conflicten leiden, of wanneer bepaalde (groepen van) mensen persoonlijk worden aangevallen.

Wanneer groepen tegenover elkaar staan en de tegenstellingen tussen deze groepen steeds groter worden, spreken we van polarisatie. De twee groepen staan als 'tegengestelde polen' tegenover elkaar. De term '**polarisatie**' lijkt de laatste jaren steeds vaker op te duiken. Men spreekt over toenemende polarisatie tussen bepaalde groepen in de samenleving, of politici die gebruik maken van polariserende uitspraken en op die manier doelbewust mensen tegen elkaar willen opzetten. Dit om hun eigen aanhang te vergroten of de aandacht af te leiden van andere maatschappelijke problemen.

Polarisatie is niet altijd negatief. Verschillende standpunten, dynamieken van polarisatie, botsende meningen kunnen voor een samenleving van belang zijn. Het zorgt voor een open debat, om eventuele mistoestanden aan te klagen of maatschappelijke veranderingen door te voeren. Maar wanneer enkel nog de radicale standpunten worden gehoord, en de gematigde stemmen in het debat verdwijnen, kunnen mensen zich gedwongen voelen om één van beide kanten te kiezen. De maatschappij kan sterk verdeeld worden. Er is dan geen aandacht meer voor nuance.

Een te sterk doorgedreven polarisatieproces kan ook omschreven worden als een doorgedreven **wij-zij-denken**. Groepen van mensen worden op die manier lijnrecht tegenover elkaar geplaatst. Voorbeelden van zo'n groepen zijn groepen op basis van etnische, culturele of religieuze verschillen; arm versus rijk, het volk versus de elite, politiek rechts versus politiek links, mannen versus vrouwen, overheid versus burgers, enzovoort. Polarisation kan escaleren en op die manier leiden tot conflict, agressie, geweld en zelfs tot oorlog.

Bij het lezen van het Bijbelverhaal over Jezus en de ontmoeting met de Syrofenicische vrouw kan men zich de vraag stellen of Jezus in dit verhaal polariseert. Polariseert hij de relatie tussen zijn eigen volk (het joodse volk) en andere, niet-joodse volkeren? Jezus wijst aanvankelijk in dit verhaal de vrouw af, omwille van haar 'vreemde' afkomst: **"Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven"** (Mc 7, 27). Staat Jezus weigerachtig ten opzichte van 'de vreemde andere'? Is hij enkel bekommert om zijn eigen volk? Wil hij 'andersgelovigen' in nood doelbewust niet helpen? Plaatst Jezus doelbewust twee groepen van mensen tegenover elkaar als 'tegengestelde polen'?

Of wil de evangelist met dit verhaal aantonen dat Jezus net depolariseert? Wanneer de vrouw een kritisch tegenantwoord geeft op de eerste reactie van Jezus, maakt dit een grote indruk op hem. De vrouw lijkt een grote invloed op Jezus te hebben, hij is namelijk bereid om zijn eigen houding te veranderen. Dit wordt duidelijk gemaakt met het volgende antwoord van Jezus: **"Omdat u dit zegt: ga maar terug, de demon is al uit uw dochter weg"** (Mc 7, 29).

Jezus kiest ervoor om de 'vreemde andere' in nood te helpen, ondanks de mogelijkheid dat dit in de toenmalige context misschien niet gebruikelijk was. Dit ontmoetingsverhaal kan interessant zijn om de waarde te begrijpen van Jezus' omgang met anderen. Jezus doorbreekt grenzen en polarisering. Jezus raakt de zieken aan, gaat op bezoek bij tollenaars en zondaars, enzovoort. Hij doorbreekt de grenzen van de 'reinheidswetten', en overstijgt de scheiding tussen wat joods en niet-joods was volgens de interpretaties van zijn tijdsgenoten.

1.6.2 DIDACTISCHE SUGGESTIES

Polarisatie is overal

Op school, in de media, bij politici, tussen bepaalde groepen in de samenleving; dagelijks worden we geconfronteerd met wij-zij-denken. De leerlingen worden in groepen verdeeld (of klassikaal) en krijgen elk een krantenartikel of zoeken zelf naar een krantenartikel rond polarisatie. De leerlingen analyseren het artikel:

- Welk conflict komt in het artikel naar voren?
- Welke twee polen staan tegenover elkaar?
- Komen beide kanten van het verhaal aan bod of komt één perspectief meer naar voren in het artikel?
- Wat vind je zelf van deze berichtgeving?

De analyse van het artikel kan vervolgens door de groep klassikaal worden voorgesteld aan de rest van de klas.

Jezus (de)polariseert

Is het Bijbelverhaal over Jezus en de Syrofenicische vrouw (Marcus 7, 24-30) een verhaal van polarisering of depolarisering? De leerlingen kunnen hierover in een klasgesprek in discussie gaan.

Vervolgens krijgen de leerlingen twee (nieuwe) Bijbelteksten. Het Bijbelverhaal over Jezus en de overspelige vrouw (Joh 8, 1-11) en het verhaal waarbij Jezus stelt dat hij niet gekomen is om vrede te brengen, maar het zwaard (Mt 10, 34-39).

- Beide Bijbelteksten worden gelezen. Welke van beide teksten sluit aan bij het beeld dat de leerlingen van Jezus hebben?
- Bij het verhaal van de overspelige vrouw geven de leerlingen aan wie hier wil polariseren en hoe Jezus hierop reageert. Op welke manier depolariseert Jezus de kwestie?
- De leerlingen denken na over wat Jezus de eerste keer en de tweede keer in het zand geschreven zou hebben. Dit kan in een klasgesprek besproken worden.
- Wat denken de leerlingen van het tweede Bijbelverhaal, van een Jezus die zegt dat hij geen vrede zal brengen maar het zwaard, dat hij tweedracht zal brengen? Zouden de leerlingen dit polarisatie noemen? En zo ja, is het dan positieve of negatieve polarisatie?

1.7 WOORDENLIJST

In deze woordenlijst vindt u meer informatie en duiding bij bepaalde begrippen.

N.B.: De woorden met een asterisk () staan ook vermeld in de basiswoordenlijst voor de leerlingen.*

Analfabeet

Analfabetisme, of de term 'analfabeet', verwijst naar iemand die helemaal niet, of niet in voldoende mate kan lezen, spellen en/of schrijven.

Concilie

Een 'concilie' is een soort van vergadering van de leiders van het christendom. Op het Concilie Van Nicea (in 325) beslisten de christelijke leiders dat Jezus één persoon was in twee naturen: een goddelijke en een menselijke. Jezus hoort met andere woorden bij God zelf. Jezus is niet ondergeschikt aan God (de Vader), maar hij is één met God. Hij is dus gelijk aan God.

Drie-eenheid/Heilige Drievuldigheid/Triniteit

Christenen zien God als een 'Drie-eenheid': Vader, Zoon en Heilige Geest. Drie en toch één. Christenen geloven dat god zo groot en zo veel is, dat hij op drie verschillende wijzen God is. Christenen geloven dus in één God die zich openbaart in drie verschillende gedaanten. Dit is de Drie-eenheid, Drievuldigheid, of Triniteit.

*** Evangelie**

De geschriften van het Nieuwe Testament in de Bijbel vertellen ons meer over het leven van Jezus, over zijn woorden en daden. Het Nieuwe Testament vangt aan met de vier evangeliën: het evangelie volgens Matteüs, Marcus, Lucas en Johannes. Deze evangeliën zijn geschreven vanuit het geloof en staan in dienst van het geloof in Jezus als de Messias. Zij brengen een getuigenis van het geloof in Jezus. De woorden en verhalen van Jezus worden in deze geschriften samengebundeld.

'Evangelie' is afgeleid van het Griekse woord 'euangelion', letterlijk betekent dit 'goed nieuws'. Het verwijst naar de goede boodschap die Jezus Christus bracht.

Farizeeën

De farizeeën vormden een religieuze stroming van vrome joden ten tijde van Jezus. Ze volgden strikt de voorschriften van hun geloof. Zij hielden zich sterk aan de wet. Sommige farizeeën waren zo radicaal dat ze niet in contact wilden komen met mensen die de joodse wet niet kenden of overtraden. Letterlijk betekent het woord 'Farizeër' dan ook 'afgescheidene'.

*** Fenicië**

In de tijd van Jezus was Fenicië een kleine kuststaat in het Oude-Nabije Oosten aan de Middellandse Zee.

* Galilea

Galilea was in de tijd van Jezus een joodse regio in het toenmalige Palestina. Dit gebied was iets kleiner dan België vandaag. Jezus verbleef het grootste deel van zijn leven in de regio Galilea.

Gendergelijkheid

De term 'gendergelijkheid' verwijst naar een gelijke behandeling van iedereen, ongeacht hun geslacht, gender of seksuele geaardheid.

* Heidenen

De vrome joden in de tijd van Jezus bestempelden alle mensen die niet geloofden in de joodse God (Jahweh) als 'heidene'. Deze mensen werden door hen afgekeurd. Een heidens persoon was voor hen iemand die niet geloofde in Jahweh. Mensen die niet geloofden in de God van de joden, beschouwden zij als onrein.

Jeruzalem

In de tijd van Jezus was Jeruzalem de hoofdstad van Palestina. Jeruzalem had niet alleen een tempel, maar ook synagogen: hier kwamen de joden naartoe om te bidden. Ook vandaag is Jeruzalem nog steeds een belangrijke stad voor joden over heel de wereld.

Jeruzalem is ook een belangrijke stad voor christenen. In Jeruzalem werd Jezus veroordeeld, gekruisigd en begraven. Christenen geloven ook dat hij hier is verrezen. De apostelen begonnen de verhalen van Jezus te vertellen in Jeruzalem.

* Kinderen van Israël

Met de term 'kinderen van Israël' of de 'verloren schapen van Israël' verwijst men naar de bevolkingsgroep 'Israëlieten'; het joodse volk.

* Koninkrijk van God

Jezus spreekt in de evangeliën over het 'Koninkrijk van God', of de verkondiging van het koninkrijk van God. Het is een concept waarmee men verwijst naar de heerschappij van God over alle dingen, het overstijgt aardse heerschappijen. Het evangelie wil het Rijk Gods verkondigen. Over de betekenis van dit koninkrijk van God bestaan verschillende opvattingen: is het koninkrijk reeds gevestigd op aarde, of ligt het in de (nabije) toekomst? Of is het er al een beetje? Of is de Kerk een uiting van dit koninkrijk?

Messias

De term 'messias' is een Bijbelse term en betekent letterlijk 'de gezalfde'. Het is een titel die in de Hebreeuwse Bijbel wordt gebruikt voor drie soorten van personen die van God een opdracht kregen en gezalfd werden: profeten, hogepriesters en koningen. Aan de joden is een Messias beloofd, die de joodse bevolking zal bevrijden en vrede zal brengen. Christenen geloven dat de beloofde Messias reeds is gekomen, in de persoon van Jezus Christus.

Jezus wordt ook soms aangesproken als 'Zoon van David'. Met de term 'Zoon van David' verkondigt men dat Jezus de Messias is. 'Zoon van David' verwijst naar de beloofde Messias.

* **Midden-Oosten**

Het leven van Jezus heeft zich afgespeeld in de regio van het Midden-Oosten. Daarom vindt het christendom zijn oorsprong in dit gebied. Met de term 'Midden-Oosten' bedoelt men de landen in Zuidwest-Azië en enkele delen van Noord-Afrika, zoals bijvoorbeeld Iran, Irak, Syrië, Egypte, enzovoort.

* **Monotheïsme**

De term 'monotheïsme' verwijst naar het geloof in één god. Een monotheïstische godsdienst verkondigt het geloof in het bestaan van één god. Voorbeelden van monotheïstische religies zijn: het jodendom, het christendom, de islam. Dit zijn de drie meest bekende monotheïstische godsdiensten.

* **Nazareth**

Nazareth was in de oudheid een klein dorp in Galilea. Galilea was een joodse regio in het toenmalige Palestina (regio in het Midden-Oosten). Jezus werd ongeveer rond het jaar zes voor onze jaartelling geboren in Bethlehem en groeide op in Nazareth.

* **Palestina**

Palestina was in de tijd van Jezus een plaats in het Midden-Oosten. Jezus leefde hier want Bethlehem, Nazareth en Galilea liggen allemaal in Palestina, en dus ook in het Midden-Oosten.

Polarisatie

Wanneer groepen tegenover elkaar staan en de tegenstellingen tussen deze groepen steeds sterker worden, spreken we van polarisatie. De twee groepen staan als 'tegengestelde polen' tegenover elkaar.

Polarisatie is het proces waarbij de tegengestelde standpunten van verschillende groepen in een samenleving steeds verder uit elkaar komen te liggen en het steeds moeilijker wordt om deze groepen samen te brengen. De tegenstellingen tussen deze groepen worden steeds sterker in de verf gezet.

* **Polytheïsme**

Met de term 'polytheïst' verwijst men naar iemand die niet gelooft in één, maar in meerdere goden. De term 'polytheïsme' verwijst dus naar een godsdienst met meerdere goden. De Grieken en de Romeinen van de oudheid waren bijvoorbeeld polytheïsten want zij geloofden in verschillende goden.

Reinheidswetten

Het thema 'reinheid' was een belangrijk begrip in de joodse samenleving. De 'reinheidswetten' van de joden maakten een scheiding tussen wat joods en rein was; en wat niet-joods en onrein was. Het zijn voorschriften en richtlijnen om de natuurlijke orde te handhaven.

* Syrofenicisch

Syrofenicië was ten tijde van Jezus' leven een gebied onder Romeins gezag dat tot de provincie Syrië behoorde. Fenicië maakte deel uit van de Romeinse provincie Syrië. De naam 'Syrofenicisch' is dus een combinatie van 'Syrisch' en 'Fenicisch'.

Tempel van Jeruzalem

Toen Jezus leefde, vormde de tempel van Jeruzalem het hart van het jodendom: alle vrome joden kwamen hier bidden en offeren. Enkel joden mochten de tempel betreden. Ook Jezus kwam hier regelmatig. De tempel was vroeger het belangrijkste gebouw van Jeruzalem. Jeruzalem was de hoofdstad/het centrum van Palestina.

In 70 na Christus verwoestten de Romeinen deze tempel. Van de tempel bleef er slechts één muur over: de westelijke. Deze muur/plaats is nu gekend als de Klaagmuur. Jeruzalem is niet alleen een belangrijke stad voor joden en christenen, maar ook voor moslims. Volgens hun traditie is de profeet Mohammed in Jeruzalem ten hemel opgevaren.

* Tyrus

In het verhaal van 'Jezus en de Syrofenicische vrouw' lezen we dat Jezus verbleef in de buurt van de stad Tyrus. Tyrus was toen een havenstadje aan de kust van de Middellandse Zee. De stad lag buiten de grenzen van het toenmalige Palestina. Het was een van de belangrijkste steden van de kleine kuststaat Fenicië.

Vroom

Wanneer de term 'vroom' of 'vroomheid' gebruikt wordt om naar een persoon te verwijzen in een religieuze context, wil dit zeggen dat het om een zeer godsdienstig en toegewijd religieus persoon gaat. Deze persoon laat dit ook blijken in zijn denken en handelen. Letterlijk betekent deze term 'godvruchtig'.

Foto: Annie Spratt | Unsplash

1.8 TRANSCRIPT VAN HET BEELDFRAGMENT

1. KLASLOKAAL

De leerlingen zitten in het klaslokaal. De leerkracht wandelt binnen. De klasgroep staat enthousiast rond twee leerlingen.

Leraar (uitgeput en cynisch): Ik hoop dat jullie terug in vorm zijn want aan het einde van deze week... krijgen jullie een wiskundetoets!

Boegeroep van de leerlingen uit de klas naar de leraar.

Leraar: Ik weet het, ik weet het... Wiskunde is jullie favoriete vak...

Het boegeroep van de leerlingen wordt luider.

Ahmed en Pieter-Jan kijken naar elkaar en worden duidelijk nerveus bij het horen van dit nieuws. Ahmed steekt zijn hand op.

Ahmed: Hoe kunnen wij leren voor deze wiskundetoets als we niet eens de notities hebben van de voorbije lessen?

Pieter-Jan: Ja, inderdaad?!

Leraar: Pieter-Jan, steek je hand op als je iets wilt zeggen!

Pieter-Jan steekt zijn hand op en praat tegen de leraar.

Pieter-Jan: Meneer Roberts, hoe kunnen wij iets leren wat we nog niet gezien hebben? Wij waren niet hier de afgelopen dagen?

Leraar (een beetje geïrriteerd, niet-kijkend naar de leerlingen, zuchtend): Kan iemand aan deze arme jongens zijn of haar notities geven?

2. SCHOOL

We zien dat Ahmed naar Sarah gaat.

Ahmed: Hey Sarah, ik hoorde dat Pieter-Jan jouw notities heeft teruggegeven. Zou je ze ook aan mij willen geven tijdens de middag zodat ik ze kan kopiëren?

Sarah twijfelt.

Sarah: Oh... euhm... Ik zal ze nemen...

Sarah zoekt in haar tas.

Sarah: Oh nee, ik ben mijn notities kwijt!

Sarah: Ik kan mijn notities dus helemaal niet geven aan jou, sorry...

Ahmed (teleurgesteld): ah... oké dan...

Een beetje later zien we Sarah een paar boeken in haar locker steken. Lindsay wandelt naar Sarah.

Lindsay: Hey Sarah, ik hoorde dat je jouw notities bent kwijtgeraakt. Je mag de mijne lenen, als je wilt?

Sarah: Ah ja, ik ben mijn notities niet écht kwijtgeraakt. Ik wou ze gewoon niet aan Ahmed geven.

Lindsay: Hoezo?

Sarah: Ik wou gewoon mijn notities niet aan hem geven.

Lindsay: Maar waarom? Wat is er mis? Is er iets gebeurd?

Sarah: Niet echt. Ik wil mijn notities gewoon niet geven aan... aan een moslim.

Lindsay (in de war): Wat?

Sarah (een beetje luider): Ze zouden hier niet mogen zijn, in ons land, in onze school. Mijn papa vertelde mij zelfs dat zij al onze jobs van ons afpakken en zelfs ook ons geld. En nu willen ze zelfs gebruik maken van mijn notities?! Er wordt altijd van ons verwacht dat wij hen helpen, gewoon zomaar. Alsof wij zelf nog niet genoeg zorgen hebben. Het is toch niet mijn probleem dat hij ziek was.

Dit laatste antwoord werd duidelijk gehoord door Ahmed.

Ahmed (gechoqueerd): Het spijt me dat je zo denkt. Ik weet echt niet wat ik moet zeggen, maar ik wil echt niets misdoen. Ik wilde gewoon wat hulp vragen bij de lessen die ik gemist heb de afgelopen dagen omdat ik ziek was.

Sarah: Ja, dat is niet mijn fout en het is al zeker niet mijn verantwoordelijkheid om jou te helpen.

Ahmed (gechoqueerd, in de war): oh... oké dan...

Sarah: Nu weet je niet meer wat zeggen, he? Nu dat je de waarheid hebt gehoord? En het is de waarheid, want zelfs Jezus heeft gezegd dat wij geen aandacht moeten schenken aan vreemden, en we moeten hen al zeker niet helpen.

Lindsay: He, doe is rustig. Je moet niet zo hard zijn. En wat zeg je nu plots over Jezus?

Sarah: Mijn papa heeft het mij getoond. In de Bijbel staat een verhaal waarin Jezus iets zegt over honden: "We moeten geen brood aan de honden te geven", dus mensen zoals jij (wijzend naar Ahmed), moeten geen voedsel krijgen van ons.

Lindsay: Wat? Wat zeg jij nu? Het zou mij echt verbazen dat Jezus zoiets zou zeggen.

Ahmed: Ja, ben je wel zeker? Want Jezus is ook een profeet in de islamitische traditie. En voor ons symboliseert Jezus liefde en delen, en dat is het tegenovergestelde van wat jij net verteld hebt.

Sarah: En toch is het waar! Ik zal het jullie laten zien.

3. BIBLIOTHEEK – BALIE

De leerlingen gaan naar de bibliotheek en zoeken naar een bibliotheekmedewerker die hen kan helpen. Ze gaan naar de balie waar de bibliothecaris aan het werk is op zijn computer.

Bibliothecaris: Jaaaa? Wat doen jullie jonge avonturiers hier in deze tempel van wijsheid? Kan ik jullie helpen bij het vinden van jullie bestemming?

Sarah: We zijn op zoek naar het verhaal waar Jezus het heeft over honden...

Bibliothecaris (peinzend): Hmmm... Dat klinkt als een vraag voor iChrist!

De leerlingen kijken elkaar verward aan.

Bibliothecaris: iChrist is een nieuwe vorm van Artificiële Intelligentie die alle vragen beantwoordt over het katholieke geloof! Het is ontwikkeld door de beste medewerkers die het Vaticaan kon vinden!

Het zit vol met geweldige functies en ze hebben zelfs geprobeerd om 'de stem van Jezus' te integreren, op basis van de echte getuigenissen natuurlijk!

Sarah: Wow dat klinkt geweldig! Kan je ons zeggen waar het is?

Bibliothecaris (spreekt op een geheimzinnige en enthousiaste manier): Oh natuurlijk... Jullie kunnen iChrist vinden... Eigenlijk is zijn aanwezigheid overal, maar je kan hem zeker terugvinden in het 'interactieve gedeelte'... Wandel gewoon door die deur, voorbij de 'kinderboeken' en 'oorlogsverhalen'. Daar vinden jullie een plaats zonder boeken en papier. Daar kan je de persoonlijke ruimte van iChrist vinden.

4. BIBLIOTHEEK – ICHRIST

De leerlingen wandelen een kamer binnen zonder boeken. Er hangt enkel een scherm in het midden van de ruimte. De leerlingen gaan voor het scherm staan en het springt aan! Er verschijnt een digitale figuur in een gewaad.

iChrist: Welkom, jonge en heldere denkers! Laat jullie gedachten verlicht worden met mijn oneindige wijsheid!

Sarah: Kan u ons vertellen over het verhaal waarin Jezus geen eten wil geven aan honden?

iChrist: ah, ja, het verhaal van de Syrofenicische vrouw?

Ahmed: De wat? Vrouw?

iChrist: De Syrofenicische vrouw... Dat betekent dat ze Grieks is! En inderdaad, in dat verhaal zegt Jezus Christus, mijn levensechte tegenhanger (knipoogt): "Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het

brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."

De leerlingen kijken iChrist vol ongeloof aan.

De leerlingen: Waattt?

Sarah kijkt trots, want ze kan bewijzen dat ze gelijk had.

Sarah: Zie je wel! Jezus is tegen vreemden en wil alleen maar zorgen voor de mensen die deel uitmaken van zijn eigen religieuze traditie.

De 3 jongeren lijken een beetje teleurgesteld door de reactie van Jezus. Sarah is blij dat ze gelijk schijnt te hebben.

Ahmed: Ik ben geschokt! Ik wist niet dat Jezus zo wreed kon zijn. Mijn vader zei altijd tegen me dat Jezus de liefde in onze religie vertegenwoordigt! Dus... dat zal dan wel een leugen zijn...

iChrist: Kom kom... Laten we de feiten nu eens op een rijtje zetten, oké? Ik zal je het verhaal vertellen zoals het bedoeld is... Dus, laat me je vertellen waar dit verhaal écht over gaat!

OVERGANG NAAR BIJBELSE TIJD EN CONTEXT

5. PALESTINA - BUITEN

VOICE OVER iChrist: Jezus ging naar het gebied van Tyrus. Hij nam zijn intrek in een huis en wilde niet dat iemand het te weten kwam, maar hij kon niet onopgemerkt blijven.

We zien Jezus achter zuilen en rotsen stiekem een huis binnengaan waar enkele marktkramers staan.

6. PALESTINA - BINNEN

We zien een vrouw die Jezus herkent en hem benadert. Ze valt op haar knieën en smeekt Jezus om hulp.

VOICE OVER iChrist: Maar toen een vrouw, van wie het dochtertje in de macht was van een onreine geest, van Hem hoorde, ging ze naar Hem toe en wierp zich voor zijn voeten. De vrouw was een Griekse, afkomstig uit Syro-Fenicie. Ze vroeg Hem de demon uit haar dochter te drijven.

We zien Jezus naar de vrouw kijken en dan zien we Jezus iets zeggen met de stem van een priester.

iChrist: Hij zei tegen haar: "Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."

7. BIBLIOTHEEK – ICHRIST

Sarah (komt tussenbeide): Zie je wel, het staat letterlijk in de Bijbel!

iChrist (geïrriteerd): Ja, je denkt dat je gelijk hebt, maar eigenlijk kan je niet meer fout zitten... Onderbreek me niet... laat me uitpraten!

8. PALESTINA - BINNEN

We zien Jezus in gesprek met de vrouw. We zien Jezus weer met de stem van de iChrist.

iChrist: Hij zei tegen haar: "Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."

Maar zij antwoordt, terug met de stem van een priester.

De Syrofenicische vrouw: "Heer, ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes."

We zien dat Jezus antwoordt op de vrouw. Jezus denkt goed na over de woorden die hij zegt. We zien dat hij zijn oorspronkelijke gedachtegang verandert.

iChrist: Hij zei tegen haar: "Omdat u dit zegt: ga maar terug, de demon is al uit uw dochter weg."

9. PALESTINA - STRAAT

We zien de vrouw thuiskomen en we zien dat haar kind in goede gezondheid is.

10. PALESTINA – HUIS VAN DE VROUW

Ze vindt haar kind in goede gezondheid en knuffelt haar kind.

11. BIBLIOTHEEK – ICHRIST

We zien dat iChrist het verhaal beëindigt.

iChrist: Ze ging naar huis, waar ze haar kind in bed vond, terwijl de demon verdwenen was.

Sarah: Huh? Wat betekent dat??-

Ahmed: Ik begrijp het ook niet!

iChrist: Laat me het uitleggen... Als Jezus het over 'zijn kinderen' heeft, dan heeft hij het inderdaad over de mensen die deel uitmaken van zijn eigen gemeenschap en religie, dus het Joodse volk van Israël. De vrouw is eigenlijk Grieks en een vreemde voor hem en hij vergelijkt haar met een hond.

Sarah: Inderdaad, zie je wel, vreemden zijn honden!

iChrist (irritated)...: Hoo... alsjeblieft, jongedame, laat me toch eens uitpraten!

12. PALESTINA - BUITEN

We zien Jezus spreken voor een menigte, terwijl hij zijn volgelingen brood geeft. Hij geeft brood aan iedereen. De mensen verheugen zich.

VOICE OVER iChrist: De vrouw spreekt Jezus tegen. Ze antwoordt: "Heer, ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes."

Sarah (een beetje brutaal): Ja... En wat betekent dat dan? Waarom spreekt deze vrouw in raadsels? En wat antwoordt Jezus dan?

iChrist: Ze zegt tegen Jezus dat hij ook naar haar zou moeten luisteren. En nu, door dit te zeggen, zorgt de vrouw er voor dat Jezus ook daadwerkelijk van mening verandert, en hij helpt haar. Hij zegt haar dat ze naar huis moet gaan, en dat haar dochter is genezen. Op dit moment, in deze ontmoeting, verandert Jezus zijn perspectief.

De leerlingen: wow, oké...

iChrist: De vrouw doet hem beseffen dat het heil en het brood voor iedereen zijn en niet alleen voor het joodse volk. Sterker nog, dit Bijbelse verhaal staat bekend als het enige verhaal waarin Jezus van gedachten verandert, want meestal is het zo dat Jezus de gedachten van anderen zal veranderen.

13. BIBLIOTHEEK – ICHRIST

Sarah: ...

Ahmed: ...

iChrist: Dus, denk je niet dat het tijd is om onze verschillen opzij te zetten en ook van mening te veranderen?

Sarah: ... Het spijt me, Ahmed. Het is mijn vader die fout was.

Ahmed: Maak je maar geen zorgen, Sarah, ik kende dit verhaal ook niet.

14. SCHOOL

We zien iedereen de schoolpoort doorwandelen.

Een week later.

15. KLASLOKAAL

We zien de leraar een scoreblad aan de muur hangen.

Leraar: Hier zijn de resultaten van de wiskundetoets! Ik ben zeer teleurgesteld in één persoon in het bijzonder...

We zien Ahmed zijn ogen sluiten uit angst dat hij het is.

Leraar: Geoffrey, jij bent de enige die niet geslaagd is voor deze test... alweer... Kom op man, herpak jezelf.

We zien een kind snikken en een beetje verdrietig zijn door het nieuws... Dan wenden we ons tot Ahmed:

Ahmed (opgelucht): Oef, ik ben geslaagd!

We zien Ahmed naar Sarah kijken. Sarah glimlacht naar hem! Ahmed knipoogt terug naar haar.

1.6 BIBLIOGRAFIE

Hoofdstuk 1: 'Tijdreis: Jezus in de geschiedenis'

- B.J. MALINA, W. STEGEMANN, G. THEISSEN (ed.), *The social setting of Jesus and the gospels*, Minneapolis, Fortress, 2002, p. 52.
- C. REYSERHOVE (ed.), *GOeD gezien 1? Handleiding*, Wommelgem, Van In, 2007, p. 82-97.
- C. REYSERHOVE (ed.), *GoeD gezien 1? Werkboek leerling*, Wommelgem, Van In, 2007, p. 34-38.
- CHRISTIPEDIA, *Fenicië*, <http://www.christipedia.nl/Artikelen/F/Fenici%C3%AB> (toegang 30.01.2020).
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 1. Handleiding leerkracht*, Mechelen, Plantyn, 2015, p. 100, p. 181-195.
- D. POLLEFEYT, et. al., *Caleidoscoop 1. Werkboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2015, p. 126-136.
- DE BIJBEL IN DUIZEND SECONDEN, *Geografie*, <http://www.Bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Geografie&highlight=geografie> (toegang 29.01.2020).
- DE BIJBEL IN DUIZEND SECONDEN, *Jeruzalem: Tempel*, <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=JERUZALEM%3A+TEMPEL> (toegang 18.02.2020).
- DE BIJBEL IN DUIZEND SECONDEN, *Marcus 7, 24-30. Jezus en een Syro-Fenicische vrouw*, <http://www.Bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Marcus+7%2C+24-30> (toegang 29.01.2020).
- F. VAN SEGBROECK, *Het Nieuwe Testament leren lezen. Achtergronden, Methoden, Hulpmiddelen*, Leuven, VBS/Acco, 2009, p. 5, p. 48, p. 77, p. 80.
- H. AUSLOOS & B. LEMMELIJN, *De Bijbel: een (g)oude(n) gids. Bijbelse antwoorden op menselijke vragen*, Leuven, Acco, 2017, p. 25.
- H. AUSLOOS, *Geweld, God, Bijbel*, Averbode, Uitgeverij Averbode, 2019, p. 97.
- J. DE SCHEPPER, *Wat christenen geloven*, Tielt/Wommelgem, Uitgeverij Lannoo NV/Uitgeverij Van In, 2006, p. 35, p. 91, p. 167-169.
- KBS, *Willibrordvertaling 1975. Marcus 7, 24-30*.
- K. JANSSEN (ed.), *Deus@school 1e graad. Wie is Jezus?*, Averbode, Uitgeverij Averbode, 2009.
- KIJKMAGAZINE, *De Jezusrevolutie. Hoe het christendom begon*, <https://www.kijkmagazine.nl/mens/evolutie-jezus-christendom-begon/> (toegang 29.01.2020).
- M. VERHOEVEN, *De Tijden der Heidenen*, in *Amen Magazine* 78 (2008), p. 14.
- R. E. DEMARIS & D. NEUFELD (ed.), *Understanding the social world of the New Testament*, Londen, Routledge, 2010, p. 45-55.
- R. THIJSSEN, *De leraar uit Galilea*, in *Het Teken* 8 (1997), p. 228.
- WIKIPEDIA, *Het Midden-Oosten*, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Midden-Oosten> (toegang 20.02.2020).

Hoofdstuk 2: 'Interpretatie van het Bijbelverhaal'

BIJBEL IN 1000 SECONDEN, *Marcus 7, 24-30*, <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Marcus+7%2C+24-30> (toegang 31.01.2020).

D. POLLEFEYT, et. al., *Caleidoscoop 1. Handleiding leerkracht*, Mechelen, Plantyn, 2015, p. 100.

J. DE SCHEPPER, *Wat christenen geloven*, Tielt, Lannoo, 2006, p.167.

M. A. GETTY-SULLIVAN, *Women in the New Testament*, Collegeville, Liturgical Press, 2001, p. 84-90.

NBV NIEUWE BIJBELVERTALING, *Thema [Marc. 7:24-30]*, <https://www.nbv.nl/vertaalaantekeningen/?cid=art.Mark.7.thema> (toegang 31.01.2020).

P. ALONSO, *The Woman Who Changed Jesus: Crossing Boundaries in Mk 7, 24-30*, Leuven, Peeters, 2011, p. 339-343.

R. DEBERDT, *CS-fono*, in *Catechetische Service* 33(3) (2006), 30-32.

THOMAS, *Jezusbeelden (Bijbelse achtergrond)*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-jezusbeelden/> (toegang 13.02.2020).

THOMAS, *Ontmoetingsverhalen (Theologische achtergrond)*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ontmoetingsverhalen/> (toegang 31.01.2020).

TOBIAS, *Toelichting bij het Bijbelverhaal, De ontmoeting van Jezus met de Syrofenicische vrouw, Marcus 7,24-30*, <https://www.kuleuven.be/thomas/cms2/uploads/file/De%20ontmoeting%20van%20Jezus%20met%20de%20Syrofenicische%20vrouw%20-%20exegetische%20toelichting.pdf> (toegang 31.01.2020).

Hoofdstuk 3: 'Debat menselijke versus goddelijke Jezus'

DE BIJBEL IN DUIZEND SECONDEN, *Heilige Drie-eenheid*, [http://www.Bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Heilige+ Drie-eenheid](http://www.Bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Heilige+Drie-eenheid) (toegang 04.02.2020).

D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 3. Handleiding leerkracht*, Mechelen, Plantyn, 2012, p. 203-231.

D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 3. Handboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2012, p. 143-149.

D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 3. Werkboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2012, p. 153-168.

G. DANNEELS, *Met drie aan tafel*, Mechelen, 2000, p. 26-27.

J. DE SCHEPPER, *Wat christenen geloven*, Tielt, Lannoo, 2006, p. 96, p. 71.

L. WOUTERS, *Kerknet. 3-Eenheid uitgelegd met appel, glas water en lucifers*, <https://www.kerknet.be/kerknet-redactie/artikel/3-eenheid-uitgelegd-met-appel-glas-water-en-lucifers> (toegang 04.02.2020).

R. MICHIELS, *Wat is christologie?*, in J. HAERS & T. MERRIGAN (ed.), *Christus in veelvoud. Pluraliteit en de vraag naar eenheid in de hedendaagse christologie*, Leuven, Acco, 1999.

THOMAS, "Your own personal Jesus?". *Jezus vandaag*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/jezus-vandaag/> (toegang 04.02.2020).

THOMAS, *1+1+1=1? Van binaire logica naar trinitair geloof?*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/trinitair-geloof/> (toegang 04.02.2020).

THOMAS, *Goed gelovig? Het credo*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/goed-gelovig/> (toegang 04.02.2020).

THOMAS, *Jezus als godsopenbaring (Bijbelse achtergrond)*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-jezus-als-godsopenbaring/> (toegang 04.02.2020).

THOMAS, *TheoTalks*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/theotalks/> (toegang 12.02.2020).

V. HOWARD, B. M. F. VAN IERSEL, D. B. PEABODY, *Commentaar op het Nieuwe Testament. Marcus*, in E. EYNIKEL, et. al. (ed.), *Internationaal commentaar op de Bijbel*, Averbode, Altiora, 2001, p. 1566-1567.

Youcat: jongerencatechismus van de Katholieke Kerk, Lannoo, 2011, p. 34-35, p. 78-79, p. 99.

Hoofdstuk 4: 'Polarisatie'

C. SIMOENS, *Polarisatie ontrafeld: investeer in het midden*, <https://www.glo-be.be/nl/articles/polarisatie-ontrafeld-investeer-het-midden> (toegang 29.01.2020).

C. SIMOENS, *Polarisation unraveled: invest in the middle*, <https://www.glo-be.be/en/articles/polarisation-unraveled-invest-middle> (toegang 29.01.2020).

J. JUFFERMANS, *In tijden van groeiende polarisatie vestigt filosoof Bart Brandsma zijn hoop op het stille midden*, <https://www.vn.nl/in-tijden-van-groeiende-polarisatie-vestigt-filosoof-bart-brandsma-zijn-hoop-op-het-stille-midden/> (toegang 29.01.2020).

J. PARDOEN, *Polarisatie: omgaan met wij-zij-denken in de klas*, <https://www.mediawijzer.net/polarisatie-omgaan-met-wij-zij-denken-in-de-klas/> (toegang 19.02.2019).

J. ROELS, *Polarisatie*, <http://www.creativeinterchange.be/?p=864> (toegang 29.01.2020).

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING, *Wat is polarisatie?*, <https://www.kis.nl/artikel/wat-is-polarisatie> (toegang 19.02.2020).

L. SERRIEN, *Polarisatie, Inzicht in de dynamiek van wij-zij denken*, <https://sociaal.net/boek/polarisatie/> (toegang 29.01.2020).

M. VAN LAERE & B. DE WILDE, *“Een leraar is de burgemeester van zijn klas”*, <https://www.klasse.be/124857/polarisering-brandsma-burgemeester-klas/> (toegang 13.02.2020).

THOMAS, *“De M van Mij is de W van Wij”*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/polarisatie/> (toegang 29.01.2020).

Vlaamse Vredesweek, [file:///icts-n-host-05.luna.kuleuven.be/ftw_data\\$/Documents/u0111113/Downloads/lesbriefvredesweek.pdf](file:///icts-n-host-05.luna.kuleuven.be/ftw_data$/Documents/u0111113/Downloads/lesbriefvredesweek.pdf) (toegang 29.01.2020).

Didier Pollefeyt (Menen, 1965) is gewoon hoogleraar aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Hij is voorzitter van het Centrum Academische Lerarenopleiding en van het Centrum voor Vredesethiek van de KU Leuven. Hij doceert religieuze initiatie, communicatie en vorming, vakdidactiek godsdienst en post-holocaust joods-christelijke relaties. Hij is verantwoordelijk voor de didactische website Thomas voor het godsdienstonderwijs in de Lage Landen en promotor van de internationale onderzoeksgroep 'Enhancing Catholic School Identity' (ECSI).

Leen Deflem (Leuven, 1995) werkt als wetenschappelijk onderzoekster aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Deflem behaalde een bachelor- en masterdiploma in de Geschiedenis, een getuigschrift in de Theologie en een educatief diploma aan de KU Leuven. Ze werkt bij het Centrum Academische Lerarenopleiding van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven) en is betrokken bij het internationale ECSI-project ('Enhancing Catholic School Identity'). Daarnaast werkt ze ook voor Thomas, de didactische website voor leerkrachten en godsdienstonderwijs in het Nederlandstalige onderwijsgebied. Deflem is ook werkzaam bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen.

Elies Van Noten (Lier, 1995) is als wetenschappelijk onderzoekster verbonden aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Ze behaalde een bachelor in de Geschiedenis en een master in de Culturele Studies aan de KU Leuven. Daarnaast behaalde ze een getuigschrift in de Theologie en een educatief diploma, alsook aan de KU Leuven. Van Noten werkt bij het Centrum Academische Lerarenopleiding van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven) en is betrokken bij het internationale ECSI-project ('Enhancing Catholic School Identity'). Daarnaast werkt ze ook voor Thomas, de didactische website voor leerkrachten en godsdienstonderwijs in het Nederlandstalige onderwijsgebied.

 EDUC8 Consortium

Dit boek is gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid - Politie van de Europese Unie.

